MİLLÎ EĞİTİM ● Cilt: 49 ● Sayı: 225, (343-368)

REHBERLİK ÖĞRETMENİ ADAYLARINDA DİKKAT KONTROLÜNÜN SİBER ZORBALIĞA İLİŞKİN DUYARLILIK ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ROLÜ*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Adem PEKER[1]

* Bu çalışma Atatürk Üniversitesi BAP Birimi tarafından SLP-2018-6775 no.lu lisans destekli proje kapsamında desteklenmiştir.

1 Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi KKEF Eğitim Bilimleri Bölümü, Erzurum, adem.peker@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3594-9166.

Geliş Tarihi: 15.04.2019 **Kabul Tarihi:** 11.07.2019

Öz: Bu çalışma da rehberlik öğretmeni adaylarının öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri üzerindeki yordayıcı ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca araştırmada rehberlik öğretmeni adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya konulmuştur. Araştırmanın çalışma grubunu Atatürk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında 1 ila 4. sınıflar arasında öğrenim gören 346 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada siber zorbalık duyarlılık ölçeği ve öz düzenlemenin dikkat kontrol boyutunu ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde cinsiyete göre farklılıklar için bağımsız örneklemler için t testi, sınıf düzeyine göre farklılıklar için varyans analizi kullanılmıştır. Rehberlik öğretmeni adaylarının öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılık üzerindeki yordayıcı ilişkisi ise yapısal eşitlik modeli ile test edilmiştir. Araştırmanın sonucunda kadın öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha fazla olduğu saptanmıştır. Birinci ve ikinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları üçüncü sınıflardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmadan elde edilen diğer bir bulguda rehberlik öğretmeni adaylarının öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları arasında düşük düzeyde, zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır. Araştırmanın diğer bir sonucunda öz düzenlemenin dikkat boyutunun, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyini düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rehberlik öğretmeni adayları, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık, dikkat kontrolü, öz düzenleme

THE PREDICTIVE ROLE OF ATTENTION-CONTROL ON SENSITIVITY RELATED TO CYBER BULLYING OF GUIDANCE TEACHER CANDIDATES

Abstract:

The purpose of this study was to examine the predictive relationship between the level of attention control of self-regulation and the sensitivity levels of cyberbullying. In addition, it was determined whether the sensitivity levels of cyberbullying teachers' guidance teachers differ according to gender and class level. The study group consisted of 346 students from 1 to 4 years in Atatürk University Counseling and Psychological Counseling program. In the research, cyber bullying sensitivity scale and attention control dimension of self-regulation scale were used. In the analysis of the data, t test was used for independent samples and variance analysis was used for differences according to class level. The predictive relationship of the attention control dimension of the self-regulation of the preservice teachers on cyberbullying was tested with the structural equality model. As a result of the study, it was found that the sensitivity level of cyberbullying among female students was significantly higher than that of male students. It was found that the sensitivity scores of cyberbullying students in the first and second grades were significantly higher than the third grades. Another finding obtained from the study revealed that there is a low, weak and significant relationship between the attention control of the guidance teacher candidates and the sensitivity points related to cyber bullying. As a result of the study, it was determined that the attention dimension of self-regulation predicted the sensitivity level of cyberbullying in a low level, positively and significantly.

Key Words: Guidance teacher candidates, sensitivity to cyber bullying, attention control, self-regulation

Giriş

İnternetteki gelişmeler ve insan yaşamında birtakım kolaylıklar sağlaması onun öneminin daha da artmasına yol açmıştır. İnternetin sosyal iletişimi kolaylaştırma, bankacılık işlemlerini yürütme, bir konuda bilgi alma, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve eğlence amaçlı kullanılması olumlu gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Yine internetteki gelişme ile sosyal ağların kullanımının yaygınlaştığı gözlenmektedir. Sosyal ağların, bireylere sürekli, anlık ve aynı anda birden fazla kişiyle iletişim kurma fırsatı sunmaktadır. Musharraf ve Anis-ul-Haque (2018) internet ve sosyal medya araçlarının gençlere akranlarıyla iletişim kurmak, sosyal bağları güçlendirme ve öğrenme için yeni fırsatlar getirmek için çekici bir platform olduğunu belirtmektedir. Dilmaç (2009), teknolojik gelişmelerin, özellikle üniversite öğrencileri için toplumdaki iletişim ve sosyal etkileşimin önemli bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.

Teknolojik gelişmelerin olumlu yararlarının olmasına rağmen sanal ortamda çeşitli olumsuz davranışların gösterilmesi için fırsatlar ve riskler sunabildiği de görülmüştür. Örneğin internet ve dijital iletişim araçlarının yayılması nedeniyle yüz yüze zorbalığın artık sanal dünyada görüldüğü dikkat çekmiştir. Erişti ve Akbulut (2019) iletişim teknolojilerindeki kullanıcı kaynaklı risklerin siber zorbalık davranışlar oluşturabileceğini belirtmektedir. Siber zorbalık davranışları, üniversite öğrencilerinin sosyal ağ etkileşimleri boyunca karşılaştıkları bir çatışma türü olarak ortaya çıkabilmektedir.

Siber zorbalık, bir grup ya da birey tarafından, elektronik temas biçimlerini kullanarak, kendisini kolayca savunamayan bir kişiye defalarca ve kasıtlı bir şekilde uygulanan saldırgan eylemler olarak tanımlanmaktadır (Smith, Mahdavi ve Carvalho, 2008). Başkalarına istenmeyen çevrim içi mesajlar gönderme, söylentiler çıkarma ve tehditlerde bulunmak siber zorbalığın bir parçası olarak belirtilmektedir (Schwartz, 2013). Siber zorbalığın başkalarını sanal ortamda taciz etme, onları kızdırma, aşağılama, dışlama, kandırma, tehditlerde bulunma, farklı kimliğe bürünme gibi farklı türleri bulunmaktadır (Willard, 2007).

Siber zorbalık; e-postalar, cep telefonları, kişisel web siteleri ve Facebook, Twitter ve Instagram gibi daha popüler sosyal ağ siteleri de dâhil olmak üzere bir dizi teknoloji araçlarıyla gerçekleşmektedir (Balakrishnan ve Fernandez, 2018). Siber zorbalık, küfürlü, saldırgan veya aşağılayıcı mesajlar göndermek,

internette nefret dolu söylentilerin yayılması, utanç verici veya hassas bilgiler, fotoğraflar veya internette bir kişinin videolarını yayımlamak gibi farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Sanal ortamda zorbalık yapan kişiler; başkalarının kişisel, gizli veya utanç verici olduğunu düşündükleri bilgileri ifşa edebilirler. Yine siber zorba kişi başkaları hakkında edindiği bilgiyi sanal ortamda paylaşıp, bir kimseyi taciz etmek, birinin hesabını kırmak ve sonra o kullanıcı gibi davranarak başkalarıyla iletişim kurmak için sahte çevrim içi kimlik oluşturmak gibi davranışlar gösterebilir.

Siber zorbalık davranışlarının bu şekilde gözlenmesiyle birlikte siber zorbalığın mağdurlara yönelik etkilerinin geleneksel zorbalığa göre anlamlı derecede yüksek olduğu bildirilmektedir (Campbell, 2005). Bunun nedeni olarak siber zorbalığın daha zarar verici hâle getirdiği birkaç farklı özelliği gösterilebilir. Örneğin siber zorbalık yapan, sanal ortamda kimliğini gizleyebilir. Bir kişi hakkındaki bilgiler daha geniş kitlelerle kolayca paylaşılabilir. Diğer bir neden de herhangi bir coğrafi sınır bulunmadığından ve mağdurun mobil, e-posta ve sosyal medya hesaplarına, haftanın 7 günü 24 saat ulaşabilme imkânının olması gösterilebilir (Hong ve Cheng, 2018).

Siber zorbalık davranışlarının zararlı olmasını sağlayan özellikleri ve mağdurlar üzerindeki olumsuz etkileri bu olgunun giderek dünya çapında dikkat çekmeye başlamasını sağlamıştır. Bununla birlikte siber zorbalık üzerindeki çalışmalar son yıllarda belirgin bir şekilde artmıştır. Siber zorbalığın anksiyete, depresif belirtiler, duygusal sıkıntı, madde kullanımı ve intihar düşüncesi ve intihar girişimleri gibi daha ciddi sonuçlar gibi çok çeşitli zihinsel sağlık sorunları ile bağlantılı olduğu ifade edilmektedir (Bottino, S.M.B., Bottino, C., Regina, Correia, Ribeiro, 2015). Schenk, Fremouw ve Keelan (2013), siber zorbalık yapmanın ve siber zorbalığa maruz kalmanın, kişiler arası duyarlılık, depresyon, düşmanlık, kaygı gibi kavramlarla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Siber zorbalık davranışlarının insanlar üzerinde bu şekilde olumsuz etkileriyle birlikte üniversite öğrencileri arasındaki yaygınlığı da araştırılmıştır. Araştırmalar incelendiğinde üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışlarının ve mağduriyetin değiştiği gözlenmektedir. Wensley ve Campbell (2012), üniversite öğrencilerinin yaklaşık % 12'sinin siber zorbalığa maruz kaldığını, % 4'ünün siber zorbalık yaptığını belirlemiştir. Beran, Rinaldi,

Bickham ve Rich (2012) üniversite öğrencilerinin yaklaşık % 9'unun siber zorbalığa maruz kaldığını, % 4'ünün siber zorbalık yaptığını ortaya çıkarmıştır. İspanya'da siber mağduriyet yaygınlığı oranının % 52 olduğu rapor edilmiştir (Caravaca ve diğerleri, 2016). ABD (MacDonald ve Roberts Pittman, 2010; Smith ve Yoon, 2013), Türkiye (Arıcak, 2009; Dilmaç, 2009; Özden ve İçelioğlu, 2014) ve Hindistan'daki (Munawar, Inamul Haq, Ali ve Maqsood, 2014) araştırmalar üniversite öğrencileri arasında siber mağduriyet yaşamanın oranının % 10 ile % 54 arasında değiştiğini göstermektedir.

Musharraf ve Anis-ul-Haque (2018), üniversite öğrencilerinin % 25'inin siber mağdur, % 4'ünün de siber zorba olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kokkinos, Antoniadou ve Markos (2014) Yunanistan'daki üniversite öğrencilerinin % 14'ünün siber zorba, % 11'inin siber mağdur % 33'ünün siber zorba mağdur olduğu bildirilmiştir. Schenk, Fremouw ve Keelan (2013), Amerika'daki üniversite öğrencilerinin % 7,5'inin siber zorbalık yaptığını ve % 2,4'ünün siber mağduriyete uğradığı sonucunu elde etmiştir. Balakrishnan (2017), Malezya da 17-30 yaş arasındaki gençlerin % 35'inin siber zorba ve % 44'ünün siber mağduriyet yaşadıklarını rapor etmiştir. Farklı ülkelerdeki siber zorbalık ile ilgili yapılan araştırmalar bu durumun uluslararası bir sorun olduğunun bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Siber zorbalık davranışlarının, duygusal problemler (öfke, korku, kendini suçlama vb.), sosyal problemler (düşük özgüven, yalnızlık), fiziksel problemler (uyku kaybı, yeme bozukluğu vb.), yol açtığı belirtilmektedir (Bonanno ve Hymel, 2013; Holt et al., 2015; Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattanner, 2014; Olweus ve Breivik, 2014).

Cinsiyet-Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık

Cinsiyet, insan davranışını etkileyen önemli bir bireysel fark faktör olarak değerlendirilebilir. Alan yazın incelendiğinde üniversite öğrencilerinin cinsiyetin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık durumlarının tartışmalı olduğu görülmektedir. Bazı araştırmalarda kadınların siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın erkeklere göre anlamlı bir düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur (Aktan ve Çakmak, 2015; Dikmen ve Çağlar, 2017; Gezgin ve Çuhadar, 2012; Odacı ve Çelik, 2018). Buna karşılık bazı çalışmalarda da kadınlar ve erkekler arasında siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşma-

nın olmadığı tespit edilmiştir (Ayas ve Horzum, 2011; Kozan, 2018; Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin, 2014)

Sonuç olarak üniversite öğrencilerinin cinsiyetleri ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin değişiklik gösterip göstermediği net değildir. Dolayısıyla cinsiyet ile üniversite öğrencilerinde siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmak için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada cinsiyet farklılıkları da göz önüne alınarak siber zorbalığa ilişkin duyarlılık arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Sınıf Düzeyi-Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık

Teknolojideki ilerlemeler ile birlikte, bilgi ve iletişim araçlarının her ortamda kullanımı kolaylaşmıştır. Bu durum siber zorbalık davranışının daha yaygın hâle gelmesini sağlamıştır. Sanal ortamda zorbalık davranışının yaygınlaşması sonucu siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın da farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu çalışmanın üniversite öğrencilerin sınıf düzeyine göre siber zorbalığa duyarlılıkta farklı bakış açılarının olup olmadığının belirlenmesi açısında alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Böylelikle sınıf düzeyinin siber zorbalığa duyarlılıktaki fark yaratıp yaratmadığının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Öz Düzenleme- Siber Zorbalık

Bu araştırmada, öz düzenlemenin bireylerin siber zorbalık davranışları üzerindeki yordayıcı ilişkisini açıklamak için sosyal bilişsel teori kullanılmıştır. Sosyal bilişsel kurama göre bireyin davranışlarını oluşturan bazı faktörler vardır. Bu faktörlerden biri başkalarının davranışlarını gözlemleyip zihinde tutma ve daha sonra davranış olarak yansıtmaktır. Bu durum bilişlerin bireyin davranışlarını belirlemedeki rolünü göstermektedir. Diğer bir faktörde çevre, davranış ve kişisel özelliklerin karşılıklı etkileşim hâlinde olmasıdır (Bandura, 1989). Davranışı etkileyen kişisel değişkenler; sembolleştirme kapasitesi, öz yeterlik, güdülenme süreci, öz yargılama ve öz düzenleme stratejileri gibi bilişsel süreçleri içermektedir. Bu bilişsel süreçler, gençlerin başkalarını zorbalık etme ihtimalini etkileyebilmektedir (Bowes et al., 2011; Swearer, Wang, Berry ve Myers, 2014).

İnsan davranışlarına yön veren bilişsel süreçlerden biri olan öz düzenleme insanların uzun vadeli hedeflerine göre hareket edebilme yetenekleri olarak tanımlanmaktadır (Carver ve Scheier, 2011; Milyavskaya, Inzlicht, Hope ve Koestner, 2015). Öz düzenleme; bireylerin duygularını, dikkatlerini ve davranışlarını kontrol edebilme yeteneklerini içermektedir (Gestsdottir ve Lerner, 2008). Martin'e (2004) göre öz düzenleme becerilerinin insan davranışlarında yapılandırılmasını sağlayabilmektedir. Öte yandan, öz düzenlemenin dikkat odağı, hedef belirleme, bilişsel ve duygusal düzenleme gibi bileşenlerden oluştuğu belirtilmektedir (King, Lengua ve Monahan, 2013). Yine öz düzenlemenin duyguların, dikkatin, davranışın ve bilişin kısa ve uzun vadeli kontrolünü birleştiren faktörlerin toplamı olduğu ifade edilmektedir (Kristin, Laura ve Debra, 2018).

Öz düzenleme, ahlaki gelişim, empati, duygusal ifade, uyum, sosyal yeterlilik, memnuniyet gecikmesi, hedef belirleme ve birinin hedeflerine uygun davranmada önemli bir role sahip olabileceği vurgulanmaktadır (Eisenberg ve Spinrad, 2004). Hem iç hem de çevresel taleplere uygun şekilde cevap verebilmek için dikkat kontrolü ve davranışları esnek bir şekilde kontrol etme kapasitesi olan öz düzenlemenin önemli olduğu söylenmektedir (Carver ve Scheier, 2011).

Öz düzenleme yeteneğine sahip olan bireylerin, akademik başarılarının yüksek olduğu, madde kullanmadıkları, saldırgan davranışlar göstermedikleri ve riskli cinsel davranışlara girmedikleri vurgulanmaktadır (Bowers, Gestsdottir, Geldhof, Nikitin, Von Eye ve Lerner, 2011). Öz düzenlemeyi kullanan bireylerin, herhangi bir olumsuzluğa bakmaksızın, kendinden emin ve iyimser bir tutum sürdürmeyi tercih ettikleri belirtilmektedir. Olumlu yollarla öz düzenlemeyi kullanan bireylerin davranışları ve duyguları üzerinde önemli bir kontrolü olduğu düşünülmektedir (Bandura, 2001). Olumlu öz düzenleme becerisine sahip bireylerin çevrelerinden edindikleri bilgileri kendilerine yararlı bir şekilde kullandıkları ifade edilmektedir. Onlar dış güçlerin duygularını belirlemelerine izin vermek yerine duygularını ve davranışlarını kendilerinin yönettikleri belirtilmektedir (McKennie, 2017).

Bireylerin öz düzenleme becerileri, onların gelişiminde, davranışlarında, uyumlarında ve değişimlerinde kilit bir rol oynayabilir. Bireylerin öz düzenlemesi yüksek olduğunda, zorluklarla karşı karşıya kaldıklarında daha fazla sebat gösterebilirler.

Kuramsal Çerçeve

Sosyal bilişsel teori, siber zorbalığın olumsuz davranışını değerler, inançlar, tutumlar ve çevresel faktörlerle desteklenerek geliştiğini belirtmiştir. Bu teoriye göre olumsuz öz düzenleme davranışı gösteren bireyler, sanal ortamda başkalarına zorbalık yapabilirler ve taciz ettikleri kişilerin duygularını önemsemeyebilirler (McKennie, 2017).

Siber zorbalık davranışını inceleyen araştırmacılar, siber zorbalık araştırmalarına rehberlik edecek bir teori üzerinde henüz fikir birliğine varmamıştır. Sunulan teorik çalışmanın genel amacı, Bandura'nın sosyal bilişsel kuramı perspektifinden yürütülen öz düzenlemenin dikkat boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı açıklanmasını belirlemektir. Dolayısıyla araştırmanın sosyal bilişsel teorinin öz düzenleme kavramının dikkat boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ile ilişkisini belirleme açısından teorik yapıya katı sunması amaçlanmaktadır. Böylelikle üniversite öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyinde bilgi sağlanması beklenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Siber zorbalık davranışlarının daha çok gençler arasında yaygın görülmesi okul psikolojik danışmanlarının da bu soruna ilgilenmesine yol açmıştır. Okul danışmanları, öğrencilerin siber zorbalığa maruz kalma risklerini azaltmalarına ve aynı zamanda siber zorbalıkla başa çıkmalarına yardımcı olacak bir konumdadır. Okul danışmanlarının siber mağduriyet yaşayan öğrencileri etkin bir şekilde desteklemek için siber zorbalığın karmaşıklığını kapsamlı bir şekilde anlamaları önemlidir. Horzum ve Ayas (2013) siber zorbalık davranışlara müdahalede okul çalışanlarının bu olayların farkında olmaları gerektiğini belirtmektedir. Sabella, Patchin ve Hinduja (2013), okul danışmanlarının siber zorbalığa müdahale ederken araştırma kanıtlarıyla bilgilendirilmelerini sağlamaları gerektiğini önermektedir.

Rehberlik öğretmenlerinin önleme çalışmalarında yer almadan önce konuyla ilgili farkındalık düzeyleri ile sanal ortamdaki tehlikelerden haberdar olma düzeylerinin de belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca sanal ortamı etkin kullanan bireylerin karşılaşılan olumsuz durumlar karşısında dikkat kontrol becerileri siber zorbalık davranışlarıyla karşılaşma durumlarının da azalmasını sağlayabilir. Bu nedenlerden dolayı bu çalışma, siber zorbalığa ilişkin

rehberlik öğretmeni adaylarında bir farkındalık yaratılması ve siber zorbalığa yönelik duyarlılıklarına dikkat çekilmesi açısından önemlidir. Ayrıca rehberlik öğretmeni adaylarının görev başladıkları zaman karşılaşacakları sorun alanlarından birinin de siber zorbalık davranışları olduğu düşünülmektedir. Bu sorunla mücadele etmek için siber zorbalık davranışlarını anlamak ve yol açacağı sorunları bilmek gerekmektedir. Bu nedenle hem aktif birer teknoloji kullanıcısı hem de geleceğin rehberlik öğretmenleri olarak rehberlik ve psikolojik danışmanlık öğrencilerinin öncelikle dikkat kontrolü ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenebilir. Göreve başlamadan önce rehberlik öğretmeni adaylarının iletişim teknolojilerinin olumsuz kullanımına ilişkin duyarlılıklarının belirlenmesi ve konu hakkında farkındalık oluşturulması daha sonraki yıllarda yapacağı önleyici çalışmalara ışık tutabilecektir.

Amaç

Siber zorbalık davranışına müdahale çalışmaları için konunun bütün yönleriyle araştırılması ve okullarda göreve başladıklarında böyle bir sorunla karşılaşacak rehber öğretmenlerin göreve başlamadan önce konuyla ilgili duyarlılıklarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamada bu çalışmanın amacı rehberlik ve psikolojik danışmanlık programında öğrenim gören öğrencilerin öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerini anlamlı bir düzeyde yordayıp yordamadığını belirlemektir.

Bu araştırmanın alt amaçları şu şekilde ifade edilebilir:

1. Rehberlik öğretmeni adaylarının cinsiyete göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Rehberlik öğretmeni adaylarının sınıf düzeyine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Rehberlik öğretmeni adaylarının öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programında öğrenim gören öğrencilerin, öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ile siber zorbalığa ilişkin du-

yarlılık düzeyleri arasındaki yordayıcı ilişkilerin incelenmesinin amaçlandığı bu araştırma, iki ya da ikiden fazla değişkenin birbirini etkileyip etkilemediğini ortaya çıkarmaya yarayan ilişkisel araştırma modeli üzerine kurgulanmıştır (Creswell, 2011). Araştırmanın bağımlı değişkenini rehberlik ve psikolojik danışmanlık programında öğrenim gören öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkları oluştururken bağımsız değişkenini ise cinsiyet ve öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu oluşturmaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Atatürk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında 1 ila 4. sınıflar arasında öğrenim gören 346 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin yaşlarının 17 ila 28 arasında değiştiği gözlenmektedir. Rehberlik öğretmeni adaylarının demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Rehberlik Öğretmeni Adaylarının Demografik Özellikleri

Rehberlik Öğretmeni Adaylarının Demoğrafik Özellikleri		**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	238	68,8
	Erkek	108	31,2
Sınıf Düzeyi	1. sınıf	100	28,9
	2. sınıf	81	23,4
	3. sınıf	75	21,7
	4. sınıf	90	26
Yaş	17,00	5	1,4
	18,00	31	9,0
	19,00	63	18,2
	20,00	89	25,7
	21,00	83	24,0
	22,00	54	15,6
	23,00	11	3,2
	24,00	3	,9
	25,00	2	,6
	26,00	3	,9
	27,00	1	,3
	28,00	1	,3
		346	100

Tablo 1'de öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde % 68,8'inin kadın (n=238), % 31, 2'sinin (n=108) erkek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sınıf düzeyine göre dağılımları incelendiğinde yaklaşık % 29'unun birinci sınıfta (n=100), % 23'ünün ikinci sınıfta (n=81), % 22'sinin üçüncü sınıfta (n= 75) ve % 26'sının da dördüncü sınıfta (n= 90) olduğu belirlenmiştir. Çalışmaya katılan öğrencilerin yaş özellikleri incelendiğinde en çok 20 ve 21 yaşında olduğu gözlenmektedir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmaya katılan rehberlik öğretmeni adaylarının cinsiyet, sınıf ve yaş gibi demografik değişkenleri hakkında bilgi toplamaya yardımcı olacak bir kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Siber Zorbalık Duyarlılık Ölçeği: Ölçek, öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılığını ölçmek için Uysal, Duman, Yazıcı ve Şahin (2014) tarafından geliştirilmiş, 13 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .78 olarak bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı .84 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanların bireylerin siber zorbalık davranışına karşı duyarlılık gösterdikleri şeklinde değerlendirilmektedir.

Öz Düzenlemenin Dikkat Kontrolü Boyutu: Ölçek, bireylerin öz düzenlemenin dikkat kontrol boyutunu ölçen ve Çevik, Haşlaman, Mumcu ve Gökçearslan (2015) tarafından geliştirilmiş, 7 madde ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .84 olarak bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında ölçeğin iç tutarlık güvenirlik katsayısı .81 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanların bireylerin dikkat kontrolü düzeyinin yüksek olduğu şeklinde değerlendirilmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma yapılmadan önce eğitim bilimleri bölüm başkanlığından izin alınmıştır. Araştırmacılar hem gündüz hem de ikinci öğretimde öğrenim gören öğrencilere gönüllük esasına dayalı olarak yani istekli kişilere ölçekleri uygulamıştır. Katılımcıların veri toplama araçlarını ortalama 10-12 dakika içinde yanıtlandığı gözlenmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde cinsiyete göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri arasındaki farklılığı tespit etmek için bağımsız örneklemler için t testi ile sınıf düzeyine göre farklılıklar için varyans analizi kullanılmıştır. Rehberlik öğretmeni adaylarının dikkat kontrolü ile siber zorbalığa yönelik duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişkiler ise Pearson korelasyon analizi ile saptanmıştır. Bu analizleri gerçekleştirmek için SPSS-22 istatistik programı kullanılmıştır. Ayrıca öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleri üzerindeki yordayıcı ilişkisi ise yapısal eşitlik modeli ile test edilmiştir. Bu işlem içinde LISREL 9.1 programı kullanılmıştır. Verilerin normallik varsayımını karşılayıp karşılanmadığını belirlemek için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Dikkat kontrolüne ilişkin basıklık ve çarpıklık değerlerinin .12 ile -.10; siber zorbalığa yönelik duyarlılığa ilişkin basıklık ve çarpıklık değerlerinin -.70 ile .33 arasında olduğu belirlenmiştir. Araştırmadaki değişkenlerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin +2 ila -2 sınırları içinde kalması, ölçek puanlarının normal dağılımdan önemli bir sapma göstermediği şeklinde değerlendirilmektedir (Büyüköztürk, 2017).

Bulgular

Öğrencilerin Cinsiyetine Göre Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Puanlarının Farklılaşıp Farklılaşmadığı ile İlgili Bulgular

Rehberlik ve psikolojik danışmanlık programında öğrenim gören öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılık düzeylerinin cinsiyete göre değişimi belirlemek için bağımsız örneklem için t testi kullanılmıştır. T testi sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Rehberlik Öğretmeni Adaylarının Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeyleri Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\overline{X}$	S.S	t	p	(η^2)
Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık	Kadın	238	32.59	4.58	3.72	.01*	.022
	Erkek	108	30.31	5.57			

p<.05

Tablo 2'de verilen sonuçlarda rehberlik öğretmeni adaylarından kadın öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha fazla olduğu saptanmıştır (t= 3.72; p<0.5). Cinsiyetin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık üzerindeki etkisi ise (η^2=.022) olarak belirlenmiştir.

Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Puanlarının Farklılaşıp Farklılaşmadığı ile İlgili Bulgular

Öğrencilerin sınıf düzeyine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları ile ilgili betimsel değerler Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Puanlarına İlişkin Betimsel Değerler

Sınıf Düzeyi	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
1. sınıf	100	32,78	4,98
2. sınıf	81	32,79	5,01
3. sınıf	75	30,50	4,85
4. sınıf	90	31,21	4,88
Toplam	346	31,88	5,01

Tablo 3'teki değerler incelendiğinde öğrencilerin sınıf düzeyine göre siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları arasında farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Farklılığın hangi türünden oluştuğunu belirlemek için tek yönlü varyans analizi testi yapılmıştır. Bu testin sonucunda otaya çıkan değerler Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Sınıf Düzeyine Göre Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Puanları Arasında Anlamlı Bir Farkın Olup Olmadığını Gösteren Tek Yönlü Varyans ve Bonferroni Testi Analizi Sonuçları

Test	Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	S.d	F	P	(η^2)
Tek Yönlü Varyans Analizi	Gruplar Arası	329,81	3	109,93	4,51	,004	,004
	Gruplar İçi	8340,32	342	24,38			
	Toplam	8670,14	345				
Bonferroni Testi				Ortalamalar Arası Fark			
	(I) sınıf	(J) sınıf		(I-J)			
	1. sınıf	3. sınıf		2,27		,017*	
	2. sınıf			2,28		,025*	

*p<.05

Tablo 4'te üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu gözlenmektedir (F= 4,51(3-342); p<.05). Bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için Bonferroni testi yapılmıştır. Yapılan testin sonucunda birinci ve ikinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları üçüncü sınıflardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Sınıf düzeyinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık üzerindeki etkisi ise (η^2=.004) olarak belirlenmiştir.

Rehberlik Öğretmeni Adaylarında Dikkat Kontrolünün Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Üzerindeki Yordayıcı Rolüne Yönelik Bulgular

Rehberlik öğretmeni adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları ile öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu arasındaki ilişki düzeyini ortaya çıkarmak için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizine ilişkin sonuçlar Tablo 5' de verilmiştir.

Tablo 5. Rehberlik Öğretmeni Adaylarının Siber Zorbalığa Yönelik Duyarlılıkları İle Öz Düzenlemenin Dikkat Kontrolü Boyutu Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Sonuçları

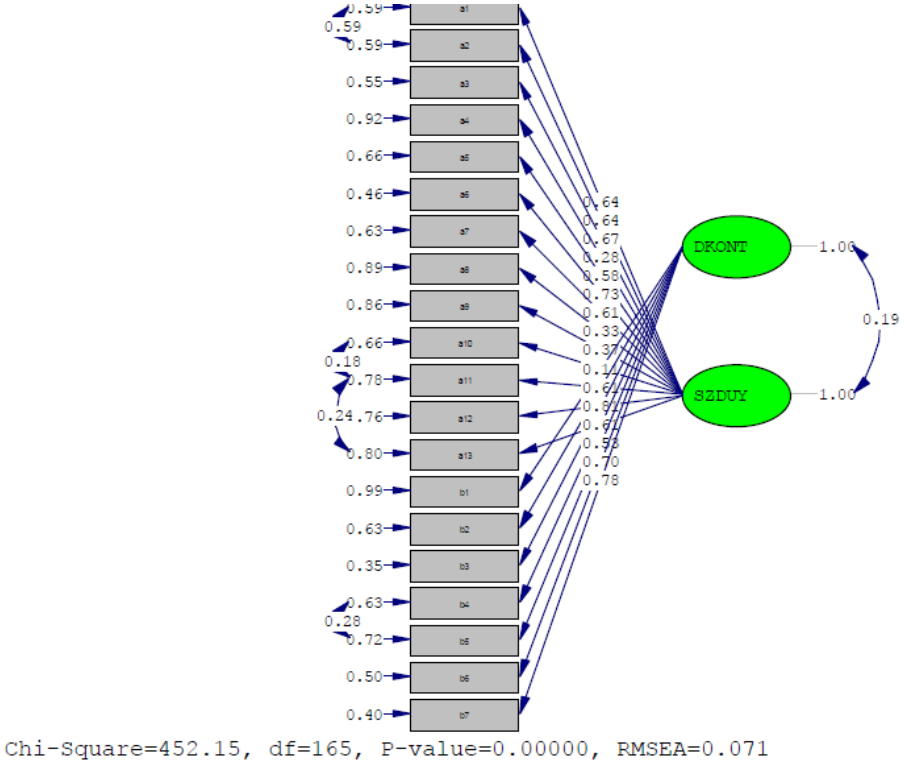
Değişken	1	2
1. Öz Düzenlemenin Dikkat Kontrolü Boyutu	1	
2. Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık		.21
Aritmetik Ortalama	22.42	31.88
Standart Sapma	4.45	5.01

N= 346; p<.05

Tablo 3 incelendiğinde rehberlik öğretmeni adaylarının öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları arasında düşük düzeyde, zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=.21, p<.05). Bu sonuçlar doğrultusunda rehberlik öğretmeni adaylarının öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu puanları arttığında siber zorbalığa ilişkin duyarlılığının da arttığı söylenebilir.

Ölçüm Modeli

Araştırmada öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa yönelik duyarlılık üzerindeki yordayıcı ilişkisini incelemek için yapısal eşitlik modelinin ilk aşamasını oluşturacak ölçme modeli analizi yapılmıştır. Ölçme modelinde iki adet gizil değişken (DKONT ve SZDUY) ile bu gizil değişkenleri oluşturan 20 gözlenen değişken yer almaktadır. Şekil 1'de ölçme modelinin doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

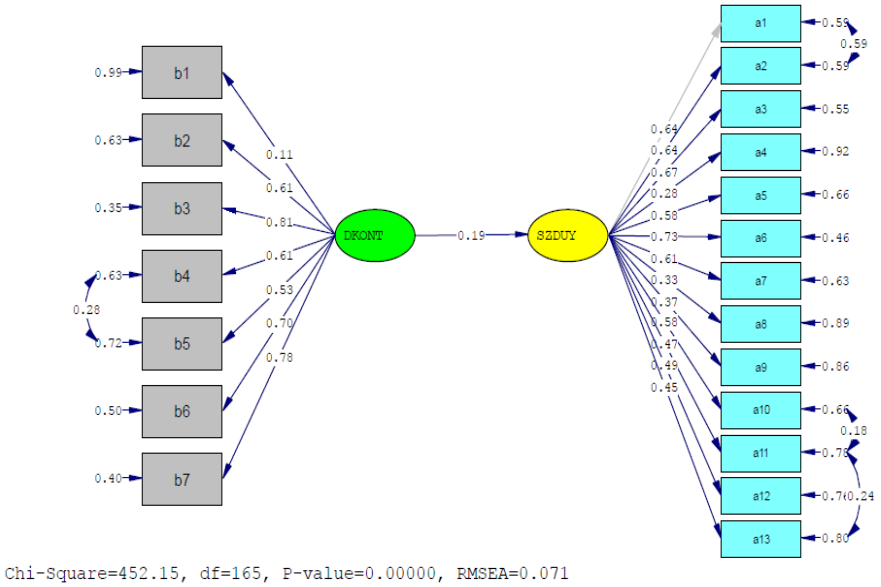
Şekil 1. Ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş katsayılar

Ölçüm modele ilişkin x^2 değeri ve uyum indekslerinde daha iyi değerler elde etmek için siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeğinin 1 ila 2, 10 ila 11, 11 ila 13. ve öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ölçeğinin 5 ila 4. maddeleri arasında modifikasyon yapılmıştır. Modifikasyon sonucunda tekrar ölçüm modeli test edilmiştir. Yeni sonuçlarda x^2 değeri ve uyum indekslerinde anlamlı bir iyileşme olduğu görülmüştür (Şekil 1).

Ölçme modelinde standardize edilmiş değerler .11 ile .81 arasında değişmektedir ($p < .001$). Ayrıca DKONT-SZDUY gizil değişkenler arası ilişkilerin de anlamlı olduğu anlaşılmaktadır ($t = 3.00$). Bununla birlikte ölçme modeline ilişkin uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde modelin doğrulandığı söylenebilir (χ^2/sd) = 2,74, NFI= .90, NNFI= .93, CFI= .93, IFI= .94, GFI = .90, SRMR = .084; RMSEA =.071).

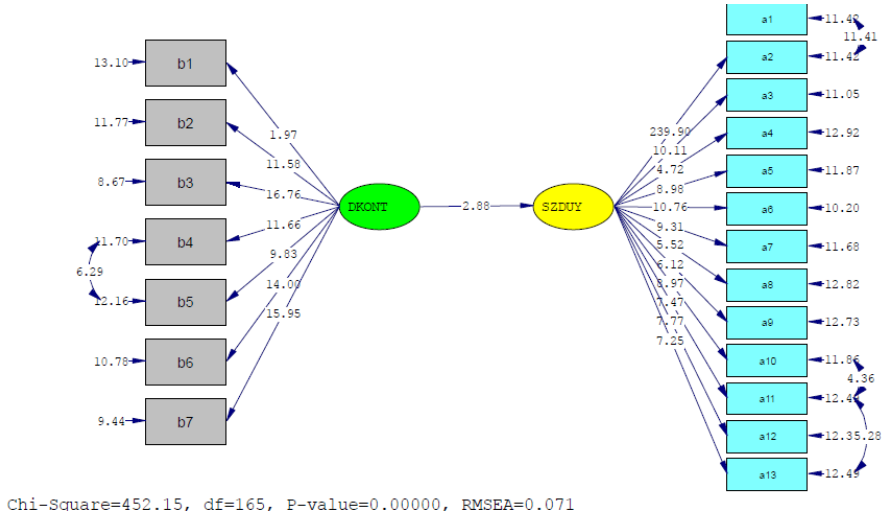
Öz Düzenlemenin Dikkat Kontrolü Boyutu ile Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Arasındaki Yordayıcı İlişkilerin Yapısal Model İle Test Edilmesi

Bu aşamada, öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı anlamlı bir düzeyde yordayıp yordamadığı test edilmiştir. Şekil 2'de standardize edilmiş değerler gösterilmiştir.

Şekil 2. Öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık arasındaki yapısal eşitlik modeline ilişkin standardize edilmiş katsayılar

Yapısal eşitlik modeline ilişkin standardize edilmiş katsayılar incelendiğinde öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı pozitif biçimde (β=.19) yordadığı görülmektedir. Modele ilişkin t değerleri şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. Öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık arasındaki yapısal eşitlik modeline ilişkin t değerleri

Modele ilişkin ilk verilerde x^2 değerinin 1465.776, RMSEA değerinin .15 ve diğer uyum indekslerinin de .90'nın altında olduğu görülmüştür. Modele ilişkin x^2 değeri ve uyum indekslerinde daha iyi değerler elde etmek için siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ölçeğinin 1 ila 2, 10 ila 11, 11 ila 13. ve öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu ölçeğinin 5 ila 4. maddeleri arasında modifikasyon yapılmıştır. Modifikasyon sonucunda tekrar analiz işlemi sürdürülmüştür. Yeni analizinde x^2 değeri ve uyum indekslerinde anlamlı bir iyileşme olduğu görülmüştür (Şekil 2 ve 3).

Yapısal eşitlik modeline ilişkin t değerleri incelendiğinde dikkat kontrolünün siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı pozitif biçimde ve anlamlı olarak (t= 2.88, p<.05) yordadığı görülmektedir. Modele ilişkin uyum iyiliği indeksleri parantez içinde gösterilmiştir (χ^2/sd = 2.74, NFI= .90, NNFI= .93, CFI= .93, IFI= .94, GFI = .90, SRMR = .084; RMSEA = .071). Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk'e (2014) göre χ^2/sd değerlerin 2 ila 3 arasında olmasını ve diğer uyum indekslerinin 1'e yaklaşmasını çok iyi uyum, .90 ila .95 arasında olmasını kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında modele ilişkin uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde modelin değerlerinin kabul edilebilir

düzeyde olduğu söylenebilir. Bununla birlikte modelde dikkat kontrolünün siber zorbalığa yönelik duyarlılığın % 3,4'ünü açıkladığı belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırmanın ilk bulgusunda rehberlik öğretmeni adaylarından kadın öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu sonuç, Horzum ve Ayas'ın (2013) kadın psikolojik danışmanların siber zorbalık farkındalık düzeylerinin erkeklerden anlamlı derecede yüksek bulduğu araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Yılmaz'ın (2010) kadın öğretmen adaylarının siber zorbalık konusunda erkeklere göre daha yüksek duyarlılığa sahip olduğunu ortaya çıkardığı araştırma sonucuyla örtüşmektedir. Yine bu bulgu Ata ve Adnan (2016), Aktan ve Çakmak (2015), Gezgin ve Çuhadar (2012) kadın öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılığının erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu ifade ettiği araştırma sonucuyla tutarlılık göstermektedir. Araştırmanın bu sonucu, Elçi ve Seçkin (2016) ile Yılmaz ve Karaoğlan-Yılmaz (2012) çalışmasıyla farklılaşmaktadır. Araştırmacılar erkeklerin kadınlara göre nispeten daha yüksek bir farkındalığa sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine araştırmanının bu sonucu Uysal ve diğerlerinin (2014) siber zorbalığa ilişkin duyarlılığın cinsiyete göre farklılaşmadığını saptadığı çalışma sonucuyla uyumlu değildir.

Kadın rehber öğretmen adaylarının erkeklere göre siber zorbalık duyarlılıklarının anlamlı olarak yüksek olmasının sebebi, kadınların sanal ortamdaki tehlikelere karşı erkelere göre daha dikkatli ve duyarlı olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bir diğer ifade ile kadınların tehlike algısına daha hassas oldukları söylenebilir.

Araştırmanın ikinci bulgusunda öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık puanları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır. Bu araştırmanın sonuçları alanyazında bazı çalışmalarla örtüşmemektedir. Örneğin Gezgin ve Çuhadar (2012), bilgisayar programındaki öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin sınıf düzeyine göre farklılaşmadığını ortaya çıkarmıştır. Yine benzer bir çalışmada Özek (2018), bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyleriyle sınıf seviyeleri arasında anlamlı bir fark bulamamıştır. İğdeli (2018) işletme fakültesi öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık-

larının sınıf düzeyine göre değişmediği saptamıştır. Dikmen (2015), Elçi ve Seçkin (2016) öğretmen adayları üzerine yaptıkları çalışmalarda sınıf düzeyi ile siber zorbalığa ilişkin duyarlılık arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Üniversite birinci ve ikinci sınıfında öğrenim gören öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlık puanlarının üçüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerden anlamlı olarak daha yüksek olmasının sebebi, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken daha dikkatli olmaları ve sanal ortamın tehlikelerinin farkında olmalarına bağlanabilir. Duyarlılığa sahip olan öğrencilerin çevrim içi ortamdan gelebilecek tehlikelere karşı kendini korumada bilinçli olduğu söylenebilir.

Araştırmanın diğer bir sonucunda öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutunun, siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyini düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı olarak yordadığı belirlenmiştir. Ancak yordama düzeyinin düşük çıkması (% 3,4) siber zorbalığa yönelik duyarlılığın başka faktörlerle açıklanabileceğini de göstermektedir.

Dikkatsizlik gibi kişisel özelliğin siber zorbalık davranışlarla ilişkili olduğunun ifade edilmesi araştırma sonucunu desteklemektedir (Kokkinos, Antoniadou ve Markos, 2014). Bu sonuçlar doğrultusunda rehberlik öğretmeni adaylarının bilgisayar ve interneti kullanırken siber zorbalık gibi olumsuz davranışlarla karşılaştıklarında kişisel güvenliklerini koruyabilecek becerilere sahip oldukları ifade edilebilir. Campbell'e (2005) göre siber zorbalığı önlemek için atılacak ilk adımlardan birinin bireylerin konunun farkında olmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla bu sonuçtan öğrencilerin siber zorbalık eylemlerinin farkında oldukları ve kişisel güvenlik sağlamak için önlemler almaya eğilimli oldukları sonucu çıkarılabilir.

Siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi yüksek olan kişilerin sanal ortamda başkalarıyla alay etme, kişisel bilgilerinin elektronik ortamda paylaşılması, izinsiz fotoğrafların gönderilmesi ve yabancılarla tanışılması gibi riskli faaliyetlerden uzak durdukları belirtilmektedir (Berson, I.R., Berson, M.J., 2005; Subrahmanyam ve Greenfield, 2008). Bununla birlikte siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyi yüksek olan kişilerin, çevrim içi gizlilik ilkelerine dikkat ettikleri, sanal ortamda karşılaştıkları olumsuz durumları yetkili kişilere iletikleri ifade edilmektedir (Balakrishnan, 2018).

Okullarda yaşanan siber zorbalık olaylarının önlenebilmesi için okuldaki psikolojik danışmanlara önemli görevler düşmektedir. Bu sorunun farkında olan rehber öğretmen adayları, okullarda çalışmaya başladıkları zaman öğrencilere bilgilendirici çalışmalar yapabilir. Okullarda teknolojik araçlarının kullanımının giderek artmasıyla birlikte önemli bir sorun hâline gelmeye başlayan bu olayın önlenmesi için yapılması gerekenlerin başında farkındalık kazandırmaya yönelik çalışmaların önem verilmesi gelmektedir. Bu bağlamda özellikle dikkat düzeyi yüksek olan psikolojik danışmanların okulda öğrencilere yararlı çalışmalar yapabileceği düşünülebilir.

Son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte sınıflar interaktif bir duruma gelmeye başlamıştır. Bu da hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin zamanlarının çoğunu bilgisayar ve internet ile geçirdiği anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, öğrenciler ve öğretmenler geçmişte olduğundan daha fazla siber zorbalıkla karşılaşabilmesine yol açabilir. Rehberlik öğretmeni adaylarının bu konudaki duyarlılıklarının belirlenmesinin siber zorbalığa müdahale çalışmalarına katkı sağlayabilir.

Araştırmada kullanılan veri toplama aracı, siber zorbalık farkındalığı bağlamında rehberlik öğretmeni adaylarının kişisel siber güvenlik konusundaki farkındalık düzeylerini ve bu konuda alınması gereken önlemleri belirlemekle sınırlıdır. Rehberlik öğretmeni adaylarının siber zorbalık konusunda farkındalığı, böyle bir durumla karşı karşıya kaldıklarında nasıl tepki vereceği, ne tür önlemler aldıkları ve etraflarında onları uyarıp uyarmadıkları konularında çalışılarak daha ayrıntılı bir şekilde belirlenebilir. Öte yandan, araştırmada için kullanılan veri toplama araçları öğrencilerin görüşlerinden elde edilen sonuçlara göre değerlendirilmelidir. Literatür, bu tür ölçeklerle elde edilen verinin "sosyal takdir" bileşeninden etkilenebileceğini ve bazı durumlarda daha az gerçekçi sonuçlara ulaşılabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, veri toplama yoluyla gerçekleştirilebilecek nitel çalışmalar yoluyla elde edilecek sonuçlar daha ayrıntılı bilgiler ortaya koyabilir.

Sonuç olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin bilinçli kullanımı gibi görünen siber zorbalık farkındalığı, siber zorbalığın azaltılmasında ve daha fazla mağdurun oluşumunun önlenmesinde önemli bir adım olarak görülebilir. Araştırmada ortaya çıkan bulgular doğrultusunda, uygulayıcılar için şu operasyonel öneriler yapılabilir:

Erkek öğrencilerin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeyini artırabilmek için farkındalık ve bilinçlendirme seminerleri verilebilir. Bu araştırmada öz düzenlemeyi oluşturan dikkat kontrolü boyutunun siber zorbalığa ilişkin duyarlılığı yordama düzeyi ele alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, öz düzenlemenin hedef belirleme, bilişsel ve duygusal düzenleme gibi boyutlarının da siber zorbalığa ilişkin duyarlılık ile yordayıcı ilişkileri araştırılabilir.

Teşekkür: Çalışmada verilerin toplanması ve toplanan verilerin SPSS'ye girişinde katkılarından dolayı Atatürk Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programında öğrenim gören Yeşim Gümüş ve Filiz Baran'a teşekkür ederim.

Kaynakça

Aktan, E. ve Çakmak, V. (2015). Halkla ilişkiler öğrencilerinin sosyal medyadaki siber zorbalık duyarlılıklarını ölçmeye ilişkin bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 3*(2), 159-176.

Arıcak, M.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Education Research, 34*, 167-184.

Ata, R. ve Adnan, M. (2016). Cyberbullying sensitivity and awareness among entry-level university students. *Journal of Human Sciences*, *13*(3), 4258-4267.

Ayas, T. ve Horzum, M. B. (2011). Exploring the teachers' cyberbullying perception in terms of various variables. *International Online Journal of Educational Sciences*, *3*(2), 619-640.

Balakrishnan, V. (2018). Actions, emotional reactions and cyberbullying- From the lens of bullies, victims, bully-victims and bystanders among Malaysian young adults. *Telematics and Informatics,* 35, 1190-1200.

Balakrishnan, V. ve Fernandez, T. (2018). Self-esteem, empathy and their impacts on cyberbullying amongyoung adults. *Telematics and Informatics 35,* 2028-2037.

Balakrishnan, V. (2017). Unraveling the underlying factors Sculpting cyberbullying behaviours among Malaysian young adults. *Computer Human Behaviour, 75*, 194-205.

Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, *52*, 1-26.

Beran, T.N., Rinaldi, C., Bickham, D.S. ve Rich, M. (2012). Evidence for the need to support adolescents dealingwith harassment and cyber-harassment: Prevalence, progression, and impact. *School Psychology International*, *33*(5), 562-576.

Berson, I.R., Berson, M. J. (2005). Challenging online behaviors of youth. *Social Science Computer Review*, *23*(1), 29-38.

Bonanno, R.A. ve Hymel, S. (2013). Cyber bullying and internalizing difficulties: Above and beyond the impact of traditional forms of bullying. *Journal Youth Adolescent*, *42,* 685-697.

Bottino, S.M.B., Bottino, C., Regina, C.G., Correia, A.V.L. ve Ribeiro, W.S. (2015). Cyberbullying and adolescent mental health: systematic review. *Cad Saúde Pública, 31*(3), 463-475.

Bowers, E. P., Gestsdottir, S., Geldhof, G. J., Nikitin, J., Von Eye, A. ve Lerner, R. M. (2011). Developmental trajectories of intentional self-regulation in adolescence: The role of parenting and implications for positive and problematic outcomes among diverse youth. *Journal of Adolescence, 34*, 1193-1206.

Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Campbell, M.A. (2005). Cyber bullying: An old problem in a new guise? *Australian Journal of Guidance Counselling, 15*(1), 68-76.

Caravaca, F., Falcon, M., Navarro-Zaragoza, J., Ruiz-Cabello, A. L., Rodriges, O., et al. (2016). Prevalence and patterns of traditional bullying victimization and cyberteasing among college population in Spain. *BMC Public Health*, 16, 176-185.

Carver, C. S. ve Scheier, M. F. (2011). Self-regulation of action and affect. In K. D. Vohs & R. F. Baumeister (Eds.), Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications (2nd ed., pp. 3–21). New York, NY: Guilford Press.

Creswell, J. W. (2011). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (Dördüncü Baskı). Boston: Pearson Press.

Çevik, Y.D., Haşlaman, T., Mumcu, F.K. ve Gökçearslan, Ş. (2015). Öz düzenlemenin dikkat kontrolü boyutu: Bir ölçek uyarlama çalışması. *Başkent Unıversity Journal of Education, 2*(2), 229-238.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik. SPSS ve lisrel uygulamaları.* Anlara: Pegem Yayıncılık.

Dikmen, M. ve Çağlar, A. (2017). Öğretmen adaylarının siber zorbalığa yönelik duyarlılıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27*(2), 101-111.

Dikmen, M. (2015). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri öğretmen adaylarının bilgisayar öz-yeterlik algıları ile siber zorbalık duyarlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Dilmaç, B. (2009). Psychological needs as a predictor of cyber bullying: A preliminary report on college students. Educational Sciences: *Theory and Practice, 9,* 1307-1325.

Elçi, A. ve Seçkin, Z. (2016). Cyberbullying awareness for mitigating consequences in higher education. *Journal of Interpersonal Violence*, *34*(5), 1-15.

Eisenberg, N. ve Spinrad, T.L. (2004). Emotion-related regulation: Sharpening the definition. *Child Development, 75*(2), 334-339.

Erişti, B. ve Akbulut, Y. (2019). Reactions to cyberbullying among high school and university students. *The Social Science Journal, 56*, 10-20.

Gestsdottir, S. ve Lerner, R.M. (2008). Positive development in adolescence: The development and role of intentional selfregulation. *Human Development, 51,* 202-224.

Gezgin, D.M. ve Çuhadar, C. (2015). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalığa ilişkin duyarlılık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 93-104.

Holt, M.K., Vivolo-Kantor, A.M., Polanin, J.R., Holland, K.M., Degue, S., Matjasko, J.L., Wolfe, K. ve Reid, G. (2015). Bullying and suicidal ideation and behaviors: A meta analysis. *Pediatrics, 135,* 496-509.

Hong, F.Y. ve Cheng, K.T. (2018). Correlation between university students' online trolling behavior and online trolling victimization forms, current conditions, and personality traits. *Telematics and Informatics, 35*, 397-405.

Horzum, M.B. ve Ayas, T. (2013). Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalık düzeyinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(3), 195-205.

İğdeli, F. (2018). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

King, K.M., Lengua, L.J. ve Monahan, K.C. (2013). Individual differences in the development of self-regulation during preadolescence: Connections to context and adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology, 41*, 57-69.

Kokkinos, C.M., Antoniadou, N. ve Markos, A. (2014). Cyber bullying: An investigation of the psychological profile of university student participants. *Journal Applied Development Psychology, 35*, 204-214.

Kowalski, R.M., Giumetti, G.W., Schroeder, A.N. ve Lattanner, M.R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychology Bulletin, 140*(4), 1073-1137.

Kozan, M. (2018). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Kristin, L.M., Laura, M.P.V ve Debra, R.B. (2018). Dimensions of short-term and long-term self-regulation in adolescence: Associations with maternal and paternal parenting and parent-child relationship quality. *Journal of Youth and Adolescence, 47*, 1409-1426.

MacDonald, C.D. ve Roberts-Pittman, B. (2010). Cyberbullying among college students: Prevalence and demographic differences. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 9*, 2003-2009.

Martin, J. (2004). Self-regulated learning, social cognitive theory, and Agency. *Educational Psychologist, 39*(2), 135-145.

McKennie, S.W. (2017). *A phenomenological study of college students subjected to cyberbullying.* Unpublished doctoral dissertation. Northcentral Universitesi, Arizona.

Milyavskaya, M., Inzlicht, M., Hope, N. ve Koestner, R. (2015). Saying "no" to temptation: Want-to motivation improves selfregulation by reducing temptation rather than by increasing self-control. *Journal of Personality and Social Psychology, 109*(4), 677-693.

Munawar, R., Inam-Ul-Haq, M. A., Ali, S. ve Maqsood, H. (2014). Incidence, nature and impacts of cyber bullying on the social life of university students. *World Applied Sciences Journal, 30*, 827-830.

Musharraf, S. ve Anis-ul-Haque, M. (2018). Cyberbullying in different participant roles: exploring differences in psychopathology and well-being in university students. *Pakistan Journal of Medical Research, 57*(1), 33-39.

Odacı, H. ve Çelik, Ç.B. (2018). Öğretmen adaylarının siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının cinsiyet rolleri ve bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(2), 1174-1187.

Olweus, D. ve Breivik, K. (2014). Plight of victims of school bullying: The opposite of well being. In: Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I., Korbin, J.E. (Eds.), Handbook of Child Well Being. Springer, Netherlands, pp. 2593-2616.

Ozden, M.S. ve Icellioglu, S. (2014). The perception of cyberbullying and cybervictimization by university students in terms of their personality factors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 116*, 4379-4383.

Özek, M.B. (2018). *Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Sabella, R. A., Patchin, J. ve Hinduja, S. (2013). Cyberbullying myths, realities. *Computers in Human Behavior, 29,* 2703-2711.

Schwartz, H.E. (2013). Cyber bullying. Mankato, Minnesota, USA.

Schenk, A.M., Fremouw, W.J. ve Keelan, C.M. (2013). Characteristics of college cyberbullies. *Computer in Human Behavior, 29*(6), 2320-2327.

Smith, J. ve Yoon, J. (2013). Cyberbullying presence, extent, and forms in a midwestern post-secondary institution. *Information Systems Education Journal, 11*(3), 52-78.

Smith, P.K., Mahdavi, J. ve Carvalho, M. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychological Psychiatry, 49*, 376-385.

Swearer, S.M., Wang, C., Berry, B. ve Myers, Z.R. (2014). Reducing bullying: Application of social cognitive theory. *Theory Into Practice, 53*, 271-277.

Subrahmanyam, K. ve Greenfield, P. (2008). Online communication and adolescents relationships. *The Future of Children, 18*(1), 121-146.

Uysal, İ., Duman, G., Yazıcı, E. ve Şahin, M. (2014). Öğretmen adaylarının siber zorbalık duyarlılıkları ve siber zorbalık duyarlılık ölçeğinin bazı psikometrik özellikleri. *Ege Eğitim Dergisi, 15*(1), 191-210.

Yılmaz, H. (2010). An examination of preservice teachers' perceptions about cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education, 6*(4), 263-270.

Yılmaz, R. ve Karaoğlan-Yılmaz, F.G. (2012). Cyber bullying and teachers' awareness. *Internet Research, 25*(4), 674-687.

Wensley, K. ve Campbell, M. (2012). Heterosexual and nonheterosexual young University Students' Involvement in traditional and cyber forms of bullying, *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, *15*(12), 649-654.

Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and cyberthreats: Responding to the challenge of online social aggression and distress.* Champaign, IL: Research Press.

Willard, N. (2008). Should schools be able to regulate off campus cyber bullying? *CQ Researcher Online, 20*(48), 23-24.